

Yrjö Jahnssonin säätiön vuosijuhla 15.12.2017

*Antti Suvanto, Yrjö Jahnssonin säätiön varapuheenjohtaja*

## Muistikuvia 40 vuoden takaa: Terveystaloustieteen tulo Suomeen

Helsingin Sanomissa julkaistiin 10. joulukuuta 2017 professori Heikki Hiilamon artikkeli, jossa arvioitiin meneillään olevaa sote-uudistusta varsin kriittisesti.<sup>1</sup> Hiilamo muistutti meitä siitä, että Stanfordin yliopiston professori Kenneth Arrow aloitti terveystaloustieteen uutena taloustieteen oppialana 1960-luvun alussa. Tässä hän viittasi Arrowin uraa uurtavaan artikkeliin, joka julkaistiin arvostetussa *American Economic Review* -aikakauskirjassa vuoden 1963 lopussa.<sup>2</sup> Heti artikkelinsa alussa Arrow korosti sitä, että hän ei tutki terveyttä vaan terveydenhuoltojärjestelmää taloudellisena toimialana.

Taloudellisessa analyysissä lähdetään aina liikkeelle preferensseistä, kannustimista ja resurssien niukkuudesta. Niistä johdetaan kysyntä ja tarjonta, joihin ratkaisevasti vaikuttavat budjettirajoitukset ja tuotantoteknologiat. Tämä koskee kaikkia toimialoja, myös julkista palvelutuotantoa.

Arrowin artikkelin ydin oli tuoda esiin se, että terveystalouden markkinat poikkeavat monella tavalla muista markkinoista. Merkittävin tekijä on epäsymmetrinen informaatio terveystalouden kuttajien ja niiden tuottajien välillä. Lisäksi terveystalouteen liittyy merkittäviä ulkoisvaikutuksia, mikä perustelee sen, että julkisen sektorin puuttuminen palvelutuotantoon on perusteltua.

Yrjö Jahnssonin säätiö toi terveystaloustieteen uutena taloustieteen oppialana Suomeen 1970-luvun puolivälissä. Toki se olisi tullut myöhemmin joka tapauksessa, mutta säätiö toimi katalysaattorina. Harva tietää sen, että Arrowin artikkeli vuodelta 1963 oli sysäys sille, miksi näin tapahtui.

### **Professori Jouko Paunio**

Helsingin yliopiston kansantaloustieteen professori oli tutkimusvierailulla Yhdysvalloissa lukuvuoden 1962–1963. Tuona aikana hän ehti tutustua moniin kansainvälisesti tunnettuihin taloustieteilijöihin. Yksi niistä oli Kenneth Arrow. Muistan itse Paunio jossakin 1970-luvun alussa kertoneen tuon vierailun aikana tutustuneensa myös Arrowin artikkelikäsikirjoitukseen terveystalouden markkinoista.

---

<sup>1</sup> Heikki Hiilamo, "Näin sotesta tuli sekundaaria, ja isot yritykset voittavat", [Helsingin Sanomat 10.12.2017](#).

<sup>2</sup> Kenneth Arrow, "[Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care](#)", *The American Economic Review*, Vol. 53, No. 5, ss. 941-973.

Paunio oli jo ennen Amerikan vierailuaan ollut tiiviissä yhteydessä Yrjö Jahnssoonin säätiöön, erityisesti hallituksen puheenjohtajaan L. A. Puntilaan. Paunio oli suomalaisen taloustieteen kansainvälistäminen. Tämän ajatuksen hän onnistui myymään Puntilalle.

Ensimmäinen askel oli Yrjö Jahnssoon Lectures -sarjan aloittaminen. Ajatuksena oli kutsua muutaman vuoden väliajoin jokin kansainvälisesti tunnettu taloustieteilijä Helsinkiin pitämään luennot itse valitsemastaan aiheesta. Ensimmäiset luennot järjestettiin syksyllä 1963.<sup>3</sup> Päätöksentekoa epävarmuuden oloissa käsitelleet luennot piti samainen Kenneth Arrow, johon Paunio oli luonut kontaktin Yhdysvaltain vierailun yhteydessä.

Arrow sai taloustieteen Nobelin-palkinnon vuonna 1972 yhdessä John Hicksin kanssa. Hicks piti viidennen Yrjö Jahnssoon -luennot vuonna 1973.<sup>4</sup> Näistä luennoista Paunio oli sopinut Hicksin kanssa jo paljon ennen kuin tämän Nobelin-palkinto oli tiedossa.

Arrowin ja Hicksin saamat palkinnot nostivat myös Yrjö Jahnssoon -luentosarjan statusta. Niiden kautta säätiö onnistui hankkimaan itselleen huomattavan kansainvälisen näkyvyyden ja arvostuksen.

Jouko Paunio oli mukana säätiön neuvonantajana ja asiantuntijana 1970-luvun alussa. Silloin säätiössä ryhdyttiin suunnittelemaan toimintaa aikaisempaa pitkäjänteisemmin tai – niin kuin nykyään sanottaisiin – strategisesti. Näiden pohdinnan tuloksena säätiön hallitus hyväksyi elokuussa 1974 asiakirjan, jonka nimi oli ”Yrjö Jahnssoonin säätiön tiedepoliittisen pitkän tähtäyksen suunnitelma”. Asiakirjassa tehtiin kaksi tulevaisuuden kannalta ratkaisevan tärkeää linjausta. Ne olivat kansantaloustieteen jatkokoulutuskurssien järjestäminen useiden vuosien aikana sekä rahoituksen suuntaaminen terveystaloustieteen jatko-opintoihin.

### **Siitä se alkoi**

Terveydenhuolto oli monessakin mielessä tapetilla 1970-luvun alussa. Monissa maissa oli alettu kiinnittää huomiota terveydenhuoltomenojen BKT-osuuden nopeaan kasvuun. Se oli myös yksi Arrowin vuonna 1963 esille nostama huolenaihe.

Suomessa säädettiin vuonna 1972 uusi kansanterveyslaki. Se sisälsi määräykset Suomen kuntien tehtävistä terveydenhuollon järjestämisessä. Kunnanlääkärijärjestelmä purettiin, ja jokainen kunta veloitettiin huolehtimaan perusterveydenhuollosta perustamalla terveyskeskus yksin asti yhdessä

---

<sup>3</sup> Kenneth Arrow, [Aspects of the Theory of Risk-Bearing](#), Yrjö Jahnssoonin säätiö 1965.

<sup>4</sup> John Hicks, [The Crisis of Keynesian Economics](#), Basic Books 1974.

muiden kuntien kanssa. Kansanterveyslain lisäkustannukset jaettiin valtion ja kuntien kesken luomalla valtiosuusjärjestelmä. Kansanterveyslaki oli varmaankin suurin mullistus terveydenhuollossa Suomen siihenastisen historiansa aikana. Vertaa sille hakee vain nyt valmisteilla oleva sote-uudistus.

Ajatuksena oli jo tuolloin alan tutkijoiden kouluttaminen ulkomaisissa yliopistoissa, terveystaloustieteellisen tutkimuksen käynnistäminen sekä seminaarien järjestäminen. Tarkoitus oli panna asia liikkeelle ja siirtää aikanaan vastuu terveystaloustieteellisen tutkimuksen organisoimisesta yliopistoille ja tutkimuslaitoksille.

Ensimmäisenä tehtävänä oli kansainvälisen virikeseminaarin järjestäminen mahdollisimman pian. Tämän valmistelua varten asetettiin työryhmä, johon kutsuttiin lääketieteen edustajina Tampereen yliopiston avoterveydenhuollon professori Mauri Isokoski, Kansaneläkelaitoksen sosiaalilääketieteellisen toimiston päällikkö Antti Mattila ja Helsingin yliopiston korva- ja nenäsairauksien professori Urpo Siirala. Kansantaloustieteen edustajiksi työryhmään kutsuttiin Helsingin kauppakorkeakoulun ekonometrian professori Aarni Nyberg ja tietenkin Helsingin yliopiston kansantaloustieteen professori Jouko Paunio. Säätiöstä mukana olivat kansantaloustieteen ja lääketieteen tutkimussihteerit Seppo Honkapohja ja Timo Sahi. Ulkomaisiksi asiantuntijoiksi kutsuttiin London School of Economicsin professorit Brian Abel Smith ja Alan Walters LSE:sta sekä Lundin yliopiston professori Ingemar Ståhl Lundin yliopistosta. Walters ja Ståhl olivat Paunion tuttavina jo ennestään.

Virikeseminaari saatiin järjestetyksi hyvin lyhyessä aikataulussa jo kesäkuussa 1975. Olin sitä ennen tullut mukaan seminaarin valmisteluihin, kun Seppo Honkapohja oli syksyllä 1974 siirtynyt suorittamaan jatko-opintojaan London School of Economicsiin ja minä olin tullut Honkapohjan sijaiseksi säätiön kansantaloustieteen tutkimussihteeriksi. Virikeseminaariin osallistui noin 70 kutsuttua osanottajaa korkeakouluista, tutkimuslaitoksista, tieteen hallinnosta, terveydenhuollon hallinnosta ja alan ammattijärjestöistä.

Avausesitelmässään Jouko Paunio nojautui hyvin pitkälle edellä mainittuun Kenneth Arrowin vuonna 1963 julkaistuun artikkeliin.<sup>5</sup> Ingemar Ståhl esitteli terveystaloustieteen pääalueet.<sup>6</sup> Brian Abel-Smith puhui terveydenhuollon kustannusten kasvusta.<sup>7</sup> Alan Walters oli ollut mukana selvittämässä Britannian sairaaloiden tehokkuutta. Omassa esitelmässään hän kertoi tämän projektin yhteydessä saamista kokemuksistaan.<sup>8</sup> Olavi Elo (Lääkintöhallitus) puhui Vihurirokkoerotuksen terveydellisistä

---

<sup>5</sup> Jouko Paunio, "Alustavia näkökohtia terveydenhuollon taloudesta", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 71(4), 345–350.

<sup>6</sup> Ingemar Ståhl, "Terveyden taloustiede – Yleiskatsaus ongelmiin", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 71(4), 351–375.

<sup>7</sup> Brian Abel-Smith, "Terveyspalvelujen kustannukset ja tuotot", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 71(4), 376–393.

<sup>8</sup> Alan Walters, "Terveyden taloustiede Englannissa" *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 71(4), 394–414.

ja taloudellisista vaikutuksista.<sup>9</sup> Sosiaali- ja terveysministeriön tutkija Harri Sintonen kävi läpi kustannus-vaikuttavuusanalyysia vanhusten avo- ja laitoshoidossa.<sup>10</sup> Lääkintöhallituksen tutkija Anni Hakkarainen esitteli kehittämäänsä Suomen terveydenhuoltojärjestelmää kuvaavaa matemaattista mallia.<sup>11</sup> Seminaarin esitelmät julkaistiin suomenkielisinä [Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa](#) saman vuoden lopulla.

Pari vuotta myöhemmin Yrjö Jahnssonin säätiö lähetti ensimmäiset stipendiaatit Yorkin yliopistoon suorittamaan siellä vastikään aloitetun vuoden mittaisen terveystaloustieteen jatkokoulutustutkimuksen. Tätä käytäntöä jatkettiin kymmenen vuotta. Näin Suomeen syntyi kriittinen massa terveystaloustieteen tutkimuksen harjoittajia.

Terveystaloustieteen seura perustettiin vuonna 1992. Vähitellen eri yliopistoihin alettiin luoda terveystaloustieteen professuureja. 1970-luvun alussa luotu strategia oli osoittautunut onnistuneeksi. Yksi sen lähde oli Kenneth Arrowin artikkeli vuodelta 1963 ja Jouko Paunioin aktiivisuus.

On ollut hienoa nähdä, että Jouko Paunio, L. A. Puntilan 1970-luvun alussa hahmottelemat visiot ovat toteutuneet.

### **Tämä päivä**

Kenneth Arrowin artikkeli vuodelta 1963 keskittyi terveyspalvelujen markkinoihin. Hän nosti esiin lukuisia tekijöitä, jotka selittävät sen, miksi näitä markkinoita ei voi käsitellä samalla tavalla kuin mitä tahansa muita hyödyke- ja palvelumarkkinoita.

Suomessa ollaan juuri nyt toteuttamassa sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän uudistusta, joka lie-nee vieläkin merkittävämpi kuin vuoden 1972 kansanterveyslaki. Viime aikoina on puhuttu paljon muun muassa valinnanvapaudesta ja terveyspalvelujen markkinaehtoisuudesta. Nämä ovat juuri niitä asioita, joita Kenneth Arrow vuoden 1963 artikkelissaan käsitteli. Hän toi esiin monia terveydenhuollon kannustimiin, epäsymmetriseen informaatioon ja mahdollisiin monopolivoittoiin liittyviä näkökohtia.

Nämä ovat juuri niitä kysymyksiä, joita terveystaloustieteilijät tutkivat tai ainakin pitäisi tutkia. Olisi varmaankin ollut hyvä, jos Arrowin artikkeli olisi kaivettu esiin jo sote-uudistuksen valmistelun alkuvaiheessa. Ehkä vieläkään ei ole liian myöhäistä.

---

<sup>9</sup> Olavi Elo, "Vihurirokon terveydellinen ja taloudellinen merkitys", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 71(4), 415–434.

<sup>10</sup> Harri Sintonen, "Kustannus-vaikuttavuusanalyysi vanhustenhuollossa", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 71(4), 435–448.

<sup>11</sup> Anni Hakkarainen, "Matemaattinen malli terveydenhuoltojärjestelmän kuvaajana", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 71(4), 449–465.

